

Базиліук Ярослава Борисівна**Bazyliuk Yaroslava,**

канд. екон. наук, доцент,

завідувач відділу економічної стратегії,

Національний інститут стратегічних досліджень,

м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0002-5715-0005

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Еволюція концепцій економічної безпеки держав є відповіддю на кардинальні трансформації глобальних політичних та економічних відносин і нерозривно пов'язана із потребою адаптації до нових викликів, зокрема таких як регіональні конфлікти, системні економічні наслідки технологічного і цифрового прогресу, кліматичні й пандемічні зміни та інше. Прискорення трансформацій через повномасштабне вторгнення РФ в Україну, розширення нестабільності на Близькому Сході з потенціалом розширення конфлікту, укріплення міжнародних зв'язків у китайсько-центричній парадигмі розвитку передовсім країнами т. зв. Глобального Півдня, посилення протистояння між США та Китаєм тощо характеризують сучасну еру швидкозмінних загроз, які спричиняють безпосередній вплив на економічну безпеку держав. Ці виклики на тлі успадкованих та невирішених у минулому проблем, пов'язаних із зростанням нерівності, суперечностями технологічного прогресу, вимагають адаптації нового покоління підходів, механізмів та інструментів для забезпечення економічної безпеки держави.

На цьому тлі поступова ерозія усталеного світового економічного порядку поставила перед державами необхідність посилення заходів для захисту конкурентоспроможності, яка є частиною стратегій забезпечення економічної безпеки держави. Держави стикаються з недружніми економічними практиками в умовах недостатньої дієвості міжнародних інституцій, які дозволяли би захистити конкурентні та паритетні партнерські відносини у міжнародному економічному співробітництві. Зокрема, таку проблему відзначено для країн ЄС, що зумовлюється кризою відкритої глобальної торгівлі, керованої багатосторонніми інституціями та адаптації до нових умов, в яких підхід *laissez faire* може бути проблематичним для зайнятості, продуктивності та економічної безпеки» [1, с. 18; 2].

Як було зазначено у травневому комюніке [3] країн G7 у 2023 р., країни прагнуть досягти прогресу у координації спільного підходу до економічної стійкості та економічної безпеки, який заснований на диверсифікації та поглибленні партнерства. Цей підхід фокусується на зменшенні ризиків і не передбачає відторгнення й ізоляцію. Водночас, як засвідчує понад річна практика реалізації такого підходу, у 2024 р. країни все ж таки балансують на межі розгортання торговельних воєн, втім, поки що уникаючи гострої економічної конфронтації. Тоді як утримання добросусідських економічних відносин з кожним витком ескалації геополітичної напруженості досягається значно більшими зусиллями.

У цих умовах стратегії забезпечення економічної безпеки держав демонструють постійне розширення комплексу сфер моніторингу та заходів у відповідь, зокрема щодо: захисту стратегічно важливих матеріалів /ресурсів; виробництв, які забезпечують конкурентні переваги в еру технологічного розвитку, насамперед, чипів; підтримки стійкості ланцюгів постачання; протидії економічному примусу та диверсифікації економічного співробітництва; контролю над іноземними інвестиціями; трансфером технологій та інше.

Прикладом застосування комплексної концептуалізації стратегії економічної безпеки є ЄС, яким у 2023 році визначено інституційні та інструментальні рамки забезпечення економічної безпеки [4], а згодом – ухвалення у 2024 р. нового пакету ініціатив [5], скеровані на: постійне дослідження та поглиблення розуміння ризиків, з якими стикається ЄС; покращення експортно-імпортової диверсифікації як експорту; використання цільової промислової політики в секторах стратегічного значення, де зниження ризиків неможливе без державного втручання; а також пост-управління та мінімізація наслідків від будь-яких шоків після вже запроваджених норм.

Такий підхід засвідчує прагнення ЄС створити гнучку та багаторівневу стратегію економічної безпеки, яка здатна адаптуватися до швидкозмінних ризиків, диверсифікувати економічні зв'язки та підтримувати внутрішній промисловий сектор, насамперед, стратегічні сектори. Саме розуміння зростаючих ризиків для ЄС дало підстави імплементувати позиції стратегії економічної безпеки ЄС до ключових принципів забезпечення промислової політики ЄС [1; 2], насамперед щодо: антидемпінгових заходів, протидії економічному примусу та усунення викривлень, спричинених іноземними субсидіями в межах ЄС, а також запровадження інструментів для боротьби з витоком технологій та застосування санкцій.

Активна розбудова національних нормативно-правових рамок, а також поглиблення економічного співробітництва із союзниками у стратегічно важливих секторах для зміцнення економічної безпеки демонструється й іншими країнами-економічними лідерами світу. Прикладами законодавчо визначених стимулів для національних виробників, які стимулюють реалізацію співробітництва та використання компонентів від союзників, може бути Закон США «Про чипи та науку» (*Chips and Science Act* [6]), Антиінфляційний Закон (*Inflation Reduction Act*) [7], зосереджених зокрема на стратегічно важливих галузях виробництва та постачання напівпровідників, критичних мінералів та акумуляторів.

Важливим інструментом зміцнення економічної безпеки держав є всебічне забезпечення стійкості ланцюгів постачання, яке у багатьох випадках включає не тільки розгортання зусиль на внутрішньому рівні, а й активні заходи у міжнародному середовищі. Прикладом такої політики можуть бути США, які у 2021 р. концептуалізували забезпечення стійкості ланцюгів постачання (недопущення скорочення критичних виробничих потужностей та доступності найважливіших товарів, продуктів і послуг), яке визначено пріоритетом державної значущості, успішність якого визначає економічне процвітання та національну безпеку США [8]. Наслідування аналогічної практики у ЄС та розуміння наростаючої загрози нестійких ланцюгів постачання лише підкреслюють значущість проблеми для розвинених економік світу. За рекомендаціями ОЕСР на національному рівні мають здійснюватися заходи, скеровані на забезпечення: достатніх інвестицій в інфраструктуру, розвиток цифрової торгівлі, раціонального управління закупівлями та гнучкості регулювання [9].

Узагальнюючи, слід відзначити, що трансформації, притаманні сучасним стратегіям економічної безпеки держав, полягають у швидкому розробленні й постійному удосконаленні в національних та наднаціональних законодавствах концепцій захисту економічної безпеки та імплементативі їх до стратегій національного розвитку. Також варто відзначити посилення лідерської ролі держав та створення альянсів для забезпечення економічної безпеки, що очевидно пов'язано із недостатніми можливостями приватного сектора долати як усталені (через вагомість проблеми та недостатні інвестиції), так й нові виклики (воєнні ризики, кліматичні зміни, пандемічні загрози тощо).

Для України переосмислення підходів до забезпечення економічної безпеки, може включати ключові позиції стосовно:

– *Ревізії існуючої стратегії економічної безпеки держави [10], системізації роботи щодо розроблення, упровадження та корегування більш широкого інструментарію з її забезпечення.* Це також має включати заходи диверсифікації міжнародного економічного

співробітництва на основі розуміння нових критеріїв забезпечення економічної безпеки держави та зміцнення стратегічних альянсів із країнами, які поважають її територіальну цілісність і суверенітет. Важливу роль у цілому має бути відведено пошуку нових партнерств для економічного співробітництва з ключовими союзниками, а також диверсифікації ланцюгів постачання й інвестицій, що дозволить Україні зменшити залежності в умовах довготривалої війни.

– *Підтримки національного виробництва та стратегічних галузей*, що потребує розбудови стимулів для виробництв машинобудування, напівпровідників, видобутку критично важливих мінералів тощо.

– *Розвитку стійких ланцюгів постачання*, що має включати заходи щодо моніторингу і планування заходів забезпечення стійкості, планування інвестицій у відповідну інфраструктуру, а також розгортання системи раннього сповіщення про ймовірні порушення стійкості ланцюгів постачання тощо.

В умовах динамічних трансформацій ризиків і загроз економічній безпеці України її зміцнення залежатиме від чіткої стратегії у сфері реформ енергетики, промисловості та технологій, впровадження випереджальних заходів щодо захисту критичної інфраструктури, а також розширення інвестиційного та технологічного співробітництва з міжнародними партнерами в ключових секторах, таких як оборона, ІТ та зелена енергетика.

Список використаних джерел:

1. The future of European competitiveness Part A. A competitiveness strategy for Europe. URL: https://commission.europa.eu/document/download/97e481fd-2dc3-412d-be4c-f152a8232961_en?filename=The%20future%20of%20European%20competitiveness%20_%20A%20competitiveness%20strategy%20for%20Europe.pdf
2. The future of European competitiveness Part B. In-depth analysis and recommendations URL: https://commission.europa.eu/document/download/ec1409c1-d4b4-4882-8bdd-3519f86bbb92_en?filename=The%20future%20of%20European%20competitiveness_%20In-depth%20analysis%20and%20recommendations_0.pdf
3. G7 Hiroshima Leaders' Communiqué. May 20, 2023. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/10/13/remarks-by-national-security-advisor-jake-sullivan-on-the-biden-harris-administrations-national-security-strategy/>
4. European Economic Security Strategy. Brussels, 20.06.2023 URL: <https://circabc.europa.eu/rest/download/a75f3fb8-74e3-4f05-a433-fdbf406d5de6>
5. Commission proposes new initiatives to strengthen economic security. European Commission. Press Release Jan 24, 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_363
6. Chips and Science Act. H.R.4346. 08/09/2022. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/4346>
7. Inflation Reduction Act of 2022. H.R.5376. 08/16/2022. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/5376/text>
8. Order on America's Supply Chains. February 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/02/24/executive-order-on-americas-supply-chains/>
9. Keys to resilient supply chains: Increasing supply chain resilience: OECD policy toolkit. Published on Mar 25, 2024. URL: https://issuu.com/oecd.publishing/docs/resilient-supply-chains_brochure-2024
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n2>